

УДК 159.922.73
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-2-14>

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Буковська Ольга Олександрівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри екологічної психології та соціології
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Obukovska78@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6392-2035>

Скиба Валерія Віталіївна,

студентка магістратури
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

valeriaskib@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3633-6350>

Формування ідентичності особистості як психосоціальної totoжності дозволяє особистості усвідомлювати себе у всьому багатстві своїх відносин до навколишнього світу і визначає систему цінностей, ідеалів, життєвих планів, соціальних ролей особистості з відповідними формами поведінки.

Мета – визначення психологічних особливостей формування ідентичності у сучасних студентів.

Методи – спостереження, опитування, бесіда, тестування: тест «Смисложиттєві орієнтації» Д.О. Леонтєва; методика вивчення особистісної ідентичності Л.Б. Шнейдер.

Результати. Статуси ідентичності було розподілено на 3 групи за ступенем сформованості. Виявлено, що значна частина студентів перебуває на кризовому етапі становлення ідентичності (мораторій ідентичності). Значно менше студентів показали сформовану позитивну ідентичність. Переважна більшість студентської молоді перебувають у тимчасовому статусі (попередня, дифузна та псевдоідентичність), тобто знаходяться в процесі формування ідентичності.

За допомогою дисперсійного аналізу було визначено взаємозв'язки між показниками методики СЖО Д.О. Леонтєва та статусами особистісної ідентичності, виявленими за допомогою методики Л.Б. Шнейдер. Високі, урівноважені та однорідні оцінки респондента за кожною зі шкал методики СЖО Д. Леонтєва свідчать про те, що особистість наближена до сформованої позитивної ідентичності.

Висновки. У ході дослідження вдалося виявити певні психологічні особливості кожної з виділених груп за показниками смисложиттєвих орієнтацій. Сформована ідентичність відзначається чітким усвідомленням власних життєвих цілей та сенсу життя, впевненістю в собі, в правильності власних дій та усвідомленні своєї незалежності. Респондентів, що знаходяться в процесі формування ідентичності, можна охарактеризувати як людей, які відчувають дискомфорт, оскільки не усвідомлюють свого істинного покликання, та в яких практично відсутні цілі життя. Статус чітко вираженої кризи відзначається активним пошуком життєвого сенсу та постановкою життєвих цілей; захопленням процесу тестування себе і своїх можливостей.

Більш глибоке вивчення феномену дало розуміння необхідності психологічної допомоги та супроводу студентів, які переживають кризу особистісної ідентичності або знаходяться в процесі її формування, а це переважна більшість студентів.

Ключові слова: мораторій, референтна група, дифузність, кореляції, дисперсійний аналіз, псевдоідентичність, розвиток особистості студентів.

EMPIRICAL INVESTIGATION OF THE FEATURES STANDING IDENTITY OF STUDENT YOUTH

Bukovska Olha Oleksandrivna,

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of the Environmental Psychology and Sociology Department
Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium"

Obukovska78@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6392-2035>

Skyba Valeriia Vitaliivna,

Undergraduate Student

Taras Shevchenko National University "Chernihiv Collegium"

valeriaskib@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3633-6350>

The identity formation as a psychosocial identity allows the individual to realize himself in all the richness of his relations to the outside world and defines the system of values, ideals, life plans, social roles of the individual with appropriate forms of behavior.

The purpose is to determine the psychological features of the students' formation identity.

Methods – observation, interviewing, conversation, testing: DO Leontief's "Meaningful Orientation Test"; methodology for studying personal identity Schneider.

Results. A significant part of the students were found to be in crisis stages of identity formation (moratorium identity). This confirms that the student age is a crisis period of human life. Much less of students showed a positive identity. Majority of young men are in a temporary status (preliminary, diffuse and pseudo-identity), which is also not achieved, a mature identity, which has clear meaning-life orientations, goals, motives, principles and attitudes.

Using the variance analysis, the relationship between the lifesense orientation methods of Leontiev and personal identity statuses identified using the Schneider technique was determined. Namely, a high level of significant difference between the previous and pseudosubjective identity statuses was revealed, and two criteria were found to have statistically significant differences between the previous identity identity status and the moratorium.

Conclusions. Significant differences in virtually all indicators of meaning-life orientations were found between prior and pseudosensitive identity statuses. Therefore, in general, the higher the balanced, uniform and homogeneous assessment of the respondent of each of the presented criteria, the closer it is to positive identity.

Studying the phenomenon has given a deep understanding of the need for psychological assistance to young people who experience a crisis of personal identity. For better, faster and less traumatic course of the crisis, students should develop planning skills, self-reflection; learn to take responsibility for your decisions; receive a wide range of education.

Key words: *moratorium, reference group, diffusion, correlations, analysis of variance, pseudo-identity, youth personality development.*

Вступ

Завдяки змінам, що відбуваються в сучасному суспільстві, зростає інтерес до періоду ранньої молодості в контексті становлення ідентичності та формування ціннісно-мотиваційної сфери, смислово-життєвих орієнтацій, які впливають на майбутній розвиток економіки, демографії, політики, екології та багатьох інших складників діяльності нашої держави і всього світу загалом, адже на нових поколіннях базується майбутнє нашої планети та суспільства.

Однак у сучасних реаліях українського суспільства все частіше можна зустріти молодь, яка потребує психологічної підтримки. Причини та фокус впливу ми вбачаємо в несформованості зрілої позитивної ідентичності й особливостях смисложиттєвих орієнтацій молоді, які формуються в нестабільному суспільстві, в реаліях міжнародного збройного конфлікту, в постійному інформаційно-маніпулятивному середовищі. На жаль, сучасна наука, на нашу думку, майже не досліджує це питання.

Отже, психолого-педагогічна й соціальна значущість проблеми формування ідентичності та її недостатнє наукове вивчення взаємозв'язків зі смисложиттєвими орієнта-

ціями в сучасній науці зумовили вибір теми нашого дослідження: «Емпіричне дослідження особливостей становлення ідентичності у студентській молоді». Оскільки знання психологічних особливостей формування ідентичності може відіграти важливу роль у становленні самоідентифікації особистості студентської молоді та уникнути негативного впливу подій і наслідків, таких як адиктивна, антисоціальна поведінка, депресія, страх перед змінами тощо.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Важливим кризовим етапом у становленні особистості є криза ідентичності, що охоплює практично всі сфери діяльності людини: особистісну, професійну, інтимно-сексуальну, соціальну. Найбільш яскравим етапом у становленні ідентичності є студентський вік, в якому відбувається повне фізіологічне дозрівання людини, відбувається сепарація від батьків, розширюється коло спілкування, з'являються нові можливості і перспективи.

Формування ідентичності особистості як психосоціальної тотожності, що дозволяє особистості усвідомлювати себе у всьому багатстві своїх відносин до навколишнього

світу і визначає систему цінностей, ідеалів, життєвих планів, соціальних ролей особистості з відповідними формами поведінки, є необхідним для відчуття особистісної гармонії.

Особистісна ідентичність – система знань про себе, яка формується під час порівняння суб'єктом себе з членами групи і складається із сукупності рис, специфічних саме для «Я».

Отже, важливим надбанням студентського віку є особистісне самовизначення, внутрішня позиція дорослої людини, усвідомлення свого місця в суспільстві, розуміння себе і своїх можливостей. Причому самовизначення означає не автономію від дорослих, а чітку орієнтацію на визначення свого місця в дорослому світі. Поняття «самовизначення», яке використовується у вітчизняній психології, подібне до поняття «ідентичність», розробленого американським вченим Е. Еріксоном.

На основі аналізу літератури виділяють такі аспекти ідентичності: уявлення про себе – поведінка (саморепрезентація) – Р. Бернс; В. Столін; Е. Goffman; R. Harre; Н. Prentice; соціальне «Я» або соціальна ідентичність (Е. Джемс; Н. Tajfel, J. Turner); реальне та ідеальне «Я» (G. Rosenberg, N. Kaplan); реальне і можливі «Я» (Н. Markus, P. Nurius) (Piontkovska, 2014), (Зливков, 2005).

Проблема ідентичності досліджувалася багатьма авторами. Найбільш відомі роботи канадського психолога Дж. Марсія, який установив чотири типових варіанти формування ідентичності: невизначену, ще не сформовану, «дифузну» ідентичність; наперед зумовлений, «приречений варіант розвитку» (передчасна); проба ролей або «мораторій» у спробі виробити ідентичність, реалізована або «зріла ідентичність». Дана типологія була доповнена п'ятим статусом: псевдоідентичність або ж «псевдо-позитивна ідентичність» (Шнейдер, 2007) та досліджена на сучасних студентських вибірках (Redfern, Benton, 2017).

Згідно з поглядами Т. Титаренко і Л. Шнейдер на основі ціннісного самовизначення особистість здійснює власний вибір, має можливість обміркувати, планувати, структурувати свій життєвий шлях (Титаренко, 2014). Процес становлення ідентичності, як зазначає О. Поджинська, передбачає високий рівень розвитку особистісної рефлексії, на основі якої в процесі ідентифікації з цінностями формується в індивіда уявлення про своє «Я». Нові інтелектуальні здібності та набутий досвід дають можливість формувати індивідуальну систему ціннісних орієнтацій, що визна-

чає пріоритетні напрями самореалізації та вибір реальних шляхів досягнення мети (Поджинська, 2015).

Проблема формування ідентичності у сучасних студентів є актуальною, але майже не досліджувалась в її взаємозв'язку з особливостями смисложиттєвих орієнтацій, крім деяких аспектів вузьких соціальних категорій (Буковська, 2015).

2. Методологія та методи

Плануючи емпіричне дослідження, ми враховували положення, що студентський вік – період ранньої молодості, за Е. Еріксоном – характеризується досягненням високого рівня інтелектуального розвитку, масштабним вивченням свого внутрішнього світу, своєї індивідуальності, формуванням цілісного Я-образу, самовизначенням у життєвих і професійних планах, осмисленим спрямуванням погляду в майбутнє, що свідчить про перехід до етапу дорослості. Але вихід на новий етап неможливий без кризи, це – нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями в соціальних відносинах, діяльності, свідомості та виявляється у цілісних психічних і особистісних змінах.

Мета емпіричного дослідження полягає у визначенні психологічних особливостей формування ідентичності у студентської молоді. У дослідженні брали участь студенти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Кількісно вибірка становила 60 респондентів від 18 до 24 років.

На підготовчому етапі дослідження було підібрано відповідно до теми діагностичний інструментарій та сформовано роздатковий матеріал з такими методиками: тест «Смисложиттєві орієнтації» Д.О. Леонтьєва; методика вивчення особистісної ідентичності Л.Б. Шнейдер.

3. Результати та дискусії

Опорною для нашої роботи є методика вивчення особистісної ідентичності Л.Б. Шнейдер. У результаті отриманих даних було виділено кількісні показники за статусом ідентичності.

Досягнуту зрілу позитивну ідентичність виявлено у 8,3% респондентів. Репрезентацією досягнутої ідентичності є позитивне ставлення до самого себе за позитивного оцінювання власних якостей і стабільного зв'язку із соціумом, а також повної координації механізмів ідентифікації і відокремлення. Оскільки студентський вік передбачає саме переживання кризи ідентичності через зміни соціальної сфери життя, завершення фізичного розвитку, збагачення

та розширення сфери духовного життя, можемо припустити, що всі попередні етапи були пройдені успішно даними респондентами.

У 16,7% респондентів виділено тимчасовий статус ідентичності – псевдоідентичність. Така ідентичність ще не є цілком сформованою, але й не спостерігаються процеси кризового періоду. Псевдоідентичність – стабільне заперечення своєї унікальності або, навпаки, її амбітне підкреслення, а також порушення механізмів ідентифікації і відокремлення в сторону гіпертрофованості, порушення тимчасової зв'язності життя, ригідність Я-концепції, хворобливе неприйняття критики на свою адресу, низька рефлексія. У деяких випадках псевдоідентичність можна трактувати як гіперідентичність унаслідок тотального поглинення статусом, роллю, роботою, іншим об'єктом або суб'єктом, за високо позитивного оцінювання власних якостей і порушення довірчих, гнучких зв'язків із соціумом, прагнення досягти мети будь-якими засобами.

Наступною серед тимчасових є передчасна ідентичність – високі показники авторитарності й низькі самостійності. Передчасна ідентичність виникає в тих випадках, коли людина взагалі не робила незалежних життєвих виборів, ідентичність не усвідомлюється, скоріше це варіант нав'язаної ідентичності. Серед опитаних було виявлено 28,3% студентів з даним статусом. Вона може бути сформована у випадку слідування за своїм ідеалом або ж неформальною групою, до якої вона належить, або батьки підлаштовують свою дорослу дитину під свої бажання, цілі (у випадку високої конформності людини). У людини з передчасним статусом ідентичності не відбуваються процеси перебудови внутрішньої картини світу та Я-концепції, але цей статус є тимчасовим періодом, який може перейти у кризовий стан.

Дифузна ідентичність (30% респондентів) – це статус ідентичності, за якого немає міцних цілей, цінностей і переконань та спроб їх активно сформулювати. На нашу думку, цей статус можна назвати передкризовим. Значна частина респондентів мають саме такий статус тому, що потік нової інформації зі вступом до ВНЗ запуснув у свідомості процеси розширення кругозору, переосмислення старих парадигм світобачення. У разі подальшого розвитку початих процесів саморозвитку та збагачення внутрішньої картини світу людина вступає в наступний статус ідентичності, що називається мораторій.

Із кризовим статусом ідентичності «мораторій» виявлено значний, на нашу думку, відсоток респондентів – 16,7%. Мораторій – це статус ідентичності, за якого людина перебуває в стані кризи ідентичності й активно намагається вирішити її, тестуючи різні варіанти. Мораторій зазвичай передбачає високий рівень тривожності.

Отже, отримані нами результати за методикою Л.Б. Шнейдер свідчать про те, що студенти перебувають у різних статусах ідентичності, оскільки криза ідентичності залежить не лише від віку та рівня розвитку людини, але й від соціального оточення, від життєвих ситуацій та кризових подій у житті респондента, від того, як особистість їх пережила і які здобутки отримала на попередніх етапах розвитку.

Статуси ідентичності було розподілено на 3 групи за ступенем сформованості: респонденти, що мають сформовану особистісну ідентичність (сформований позитивний статус ідентичності); респонденти, що знаходяться в процесі формування ідентичності (дифузна, передчасна та псевдоідентичність) та респонденти з чітко вираженими кризовими статусами (мораторій ідентичності).

Ми припускаємо, що ступінь сформованості ідентичності корелює з рівнем розвитку смисло-життєвих орієнтацій людини, які є частиною особистісної ідентичності людини.

Важливим компонентом особистісної ідентичності людини є смисло-життєві орієнтації. Респондентам була запропонована методика СЖО Д.О. Леонтьєва. У ході аналізу та обробки отриманих результатів за допомогою дисперсійного аналізу було відзначено наявність взаємозв'язків між показниками даної методики та статусом ідентичності. Знайдено статистично достовірні відмінності ($p < 0,01$ та $p < 0,05$) за смисло-життєвими орієнтаціями між передчасним та псевдопозитивним статусами особистісної ідентичності й за двома критеріями між передчасною ідентичністю та статусом мораторію.

За субшкалою «Мета в житті» виявлено таке. За середніми значеннями відстежується високий рівень достовірної відмінності ($p < 0,008$) між передчасною (середнє = 21,06) та псевдопозитивною (середнє = 32,4) особистісними ідентичностями. Бали за цією шкалою характеризують наявність або відсутність у житті опитуваного цілей на майбутнє, які надають життю смислу, спрямованості й часової перспективи. Також відсутність особистої мети може бути пов'язана з наявністю в колі спілкування авторитету, ідеалу, який свідомо

чи несвідомо нав'язує свої плани, цілі та веде до їх виконання.

Значно відрізняються показники за даною шкалою у псевдопозитивного статусу ідентичності, вони знаходяться на високому рівні. Це означає, що в них чітко визначені та поставлені життєві цілі, оскільки псевдоідентичність формується в ситуації поглинення особистості різними сферами життя: навчання, робота, соціальні зв'язки, сімейні обов'язки і т.д. У такому випадку мета в житті відповідає більше кар'єрним планам, вимогам соціуму, відповідності тій чи іншій соціальній ролі. Але мета у сфері особистісного життя, в самоактуалізації та здобутті здорового щастя мало розвинена або ж взагалі відсутня. Тобто відбувається свого роду підміна понять. Людині здається, що вона прагне до здійснення своїх цілей, а насправді вона просто відповідає вимогам оточення, кар'єри.

У позитивної ідентичності бачимо те ж середнє значення за даним показником, що і у псевдопозитивної ідентичності, але не виявлено достовірних відмінностей з іншими ідентичностями. Це вказує на те, що позитивна ідентичність має найбільш високий рівень сформованості особистісних цілей у житті, усвідомлення їх, відповідність особистим бажанням людини та направленість на самоактуалізацію, а отже, здобуття вищого рівня задоволеності життям.

Також виявлено статистично достовірні відмінності ($p < 0,044$) між статусами передчасної ідентичності та мораторієм. Різниця в оцінці мети в житті пояснюється тим, що на стадії передчасного статусу, як вже було зазначено вище, практично відсутні особистісні цілі та мета в житті. На стадії мораторію людина активно здобуває нові знання, інформацію, розширює види діяльності та формує власні цілі на життя, які відповідають її потребам у сфері самоактуалізації як особистості та індивідуальності. А з цього випливає задоволеність (у останніх) або ж незадоволеність (у передчасної ідентичності) своєю «метою», що збігається з реальними бажаннями або ж зовсім не збігається і викликає внутрішнє невдоволення та дискомфорт.

Отже, показники всіх статусів збільшуються в такому порядку: передчасна, дифузна, мораторій, досягнута позитивна та псевдоідентичність. Це відповідає етапам становлення особистісної ідентичності, і чим ближче людина до досягнутого позитивного статусу, тим краще сформовані в неї та усвідомлювані особистісні цілі та мета в житті.

Субшкала «Процес життя» вказує на те, чи сприймає випробуваний сам процес

свого життя як цікавий, емоційно насичений і сповнений смислу. Достовірних відмінностей між статусами не виявлено, але загальна тенденція зростання рівня задоволеності респондентами процесом життя збереглася, за виключенням мораторію та досягнутої ідентичності. У статусі мораторію відмічається більша задоволеність процесом життя. У даному періоді яскраво виражені кризові процеси становлення особистісної ідентичності та йде якісна перебудова внутрішньої картини світу, а отже, людина відчуває задоволення від тих змін, що відбуваються.

Наступним критерієм оцінювання є субшкала «Результативність життя», яка відображає оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивно й осмислено його прожито.

За середніми значеннями відстежується високий рівень достовірної відмінності ($p < 0,007$) між передчасною (середнє = 17,53) і псевдопозитивною (середнє = 26,6) статусами ідентичностями. У ситуації з передчасним статусом ідентичності людина не має задоволеності діяльністю через те, що цілі та бажання були нав'язаними ззовні, а не є її особистими. Водночас особа із псевдопозитивною ідентичністю має високий рівень задоволеності своїми результатами. Дійсно, умовою формування псевдоідентичності є поринення у велику кількість захоплень, хобі. Це призводить до отримання певних успіхів у тій чи іншій сфері життя, що й пояснює цю відмінність.

Субшкала «Локус контролю «Я» вказує на ставлення та уявлення людини про себе, про рівень свободи вибору, віру в себе і свої сили. У респондентів за даним критерієм було виявлено статистично достовірні відмінності ($p < 0,034$) між передчасною (середнє = 15,53) і псевдопозитивною (середнє = 21,7) особистісними ідентичностями та статистично достовірні відмінності ($p < 0,044$) між передчасним статусом ідентичності (середнє = 15,53) й мораторієм (середнє = 21,5).

У осіб з передчасною ідентичністю відстежується невідповідність між їхніми внутрішніми істинними бажаннями й потребами та їхньою діяльністю. Це призводить до незадоволення собою, невіри у свої сили та низької оцінки свободи вибору. Все це властиве даному типу ідентичності й з часом може вивести людину на рівень кризових процесів та перебудов.

Студенти в статусі мораторію та псевдоідентичності оцінюють себе досить високо, вірять у себе та свої сили. У мораторії людина відчуває здатність, бачить

можливості розвитку та якісного становлення особистісної ідентичності і власних цілей на шляху до самоактуалізації. Вона на початку шляху становлення ідентичності. А в ситуації тимчасового статусу псевдоїдентичності це спричинено наявністю соціальної значимості, кар'єрних досягнень, успіхів у різних сферах життєдіяльності, тобто зовнішнім локусом контролю.

Субшкала «Локус контролю життя» оцінює респондентом властивості контролювати хід життя, приймати рішення та планувати майбутнє. За середніми значеннями відстежується високий рівень достовірної відмінності ($p < 0,007$) між передчасною (середнє = 23,71) та псевдопозитивною (середнє = 33,9) особистісними ідентичностями. Низька оцінка даного критерію у людей з передчасним статусом пояснюється тиском зовнішніх обставин на них, позбавлення їх права вибору, невизнання власних бажань, що і вказує на фаталізм, переконаність у тому, що життя не підвладне свідомому контролю, що свобода вибору ілюзорна, і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє. На противагу цьому виступає псевдопозитивний статус ідентичності, люди з яким і черпають натхнення та внутрішні сили з навколишнього середовища та водночас формують його навколо себе, а значить, і відчують переконання в тому, що людині властиво контролювати своє життя, вільно ухвалювати рішення і втілювати їх у дійсність.

Отже, загалом, чим більш високі, врівноважені та однорідні оцінки респондента кожного з представлених критеріїв за методикою СЖО, тим більше він наближений до позитивної ідентичності.

Висновки

Одним із найважливіших кризових етапів у житті людини є криза особистісної ідентичності людини, що проходить за нормальних умов у юнацькому віці. У студентській молоді ми вже можемо бачити результат процесу формування особистісної ідентичності, але ще не пізно допомогти особистості знайти своє призначення, своє покликання, свою самототожність. Важливість її зумовлена становленням самоідентифікації особистості, що буде супроводжувати людину протягом усього життя, допомагати протистояти викликам долі. Під час переживання даної кризи людина вибудовує систему світобачення, структурує смисло-життєві орієнтації, встановлює життєві принципи, вчиться нести відповідальність за свої вчинки та рішення.

1. У ході емпіричного дослідження було підтверджено те, що саме студентський

вік є періодом активного формування особистісної ідентичності, адже переважна більшість опитаних знаходиться в процесі формування ідентичності. Важливими чинниками формування є зв'язок типу ідентичності з рівнем оцінки респондентом своїх смисло-життєвих орієнтацій, задоволеності своїм життям.

2. Статуси ідентичності було розподілено на 3 групи за ступенем сформованості: респонденти, що мають сформовану особистісну ідентичність (позитивний статус ідентичності); респонденти, що знаходяться в процесі формування ідентичності (дифузна, передчасна та псевдоїдентичність) та респонденти з чітко вираженими кризовими статусами (мораторій ідентичності). У ході дослідження вдалося виявити певні психологічні особливості кожної з виділених груп за показниками смисложиттєвих орієнтацій.

Сформована ідентичність відзначається чітким усвідомленням власних життєвих цілей та сенсу життя. Людина в даному статусі відчуває впевненість у собі, в правильності власних дій та усвідомлює свою незалежність.

Респондентів, що знаходяться в процесі формування ідентичності, можна охарактеризувати як людей, в яких практично відсутні цілі в масштабі життя; вони є або цілком задоволені досягнутими результатами, або ж не відчують радості від власних досягнень, адже ці досягнення – лише бажання інших. Часто особистість у даному статусі відчуває дискомфорт, оскільки не усвідомлює свого істинного покликання.

Статус чітко вираженої кризи вирізняється активним пошуком життєвого сенсу та постановкою життєвих цілей, адже особистість перебуває саме в процесі тестування себе і своїх можливостей.

3. Більш глибоке вивчення феномену дало розуміння необхідності психологічної допомоги та супроводу студентів, які переживають кризу особистісної ідентичності або знаходяться в процесі її формування, а це переважна більшість студентів. Для більш якісного, швидкого та менш травматичного протікання кризового періоду варто розвивати навички планування, саморефлексії; вчитися брати відповідальність за свої рішення.

Подальші перспективи дослідження вказаної проблеми ми вбачаємо в необхідності розроблення відповідної тренінгової програми для оптимізації процесу формування особистісної ідентичності студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буковська О.О. Становлення ідентичності і соціалізації підлітків із неблагополучних родин. *Молодь, освіта, наука і національна самосвідомість* : Збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції 15-16 квітня 2004 р. Київ : Видавництво Європейського університету, 2004. С. 20–22.
2. Злишков В.Л. Самоідентифікація в педагогічній комунікації. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2005. 144 с.
3. Поджинська О.О. Психологічні особливості становлення у студентів ціннісного компонента особистісної ідентичності : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2015. 22 с.
4. Шнейдер Л.Б. Личностная, гендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики : учебно-методическое пособие. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2007. 128 с.
5. Piontkovska D.V. The problem of contrast between the Concepts of “National Identity” and “Ethnic Identity” in Psychological Science. *European Applied Sciences*. 2014. № 1. P. 91–93.
6. Redfern A., Benton Ch. Expressive Faces Confuse Identity. *Iperception*. 2017. № 8 (5). P. 1–21.

REFERENCES:

1. Bukovska O.O. (2004). Stanovlennia identychnosti i sotsializatsii pidlitkiv iz neblahopoluchnykh rodyn [Identification and socialization of adolescents from disadvantaged families]. *Molod, osvita, nauka i natsionalna samosvidomist* [Young people, education, science and national consciousness]: Zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv: Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu [in Ukrainian].
2. Zlyvkvov V.L. (2005) Samoidentyfikatsiia v pedahohichnii komunikatsii [Self-identification in pedagogical communication]. Kyiv: Ukrainskyi tsentr politychnoho menedzhmentu [in Ukrainian].
3. Podzhynska O.O. (2015) Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia u studentiv tsinnisnoho komponenta osobystisnoi identychnosti [Psychological peculiarities of students' becoming a value component of personal identity]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand.: spets. 19.00.07 "pedahohichna ta vikova psykholohiia". Kyiv [in Ukrainian].
4. Shnejder L.B. (2007) Lichnostnaja, gendernaja i professional'naja identychnost': teoriija i metody diagnostiki. [Personal, gender and professional identity: theory and methods of diagnosis]. *Uchebno-metodicheskoe posobie*. Moscow: Moskovskij psihologo-social'nyj institut [in Russian].
5. Piontkovska, D.V. (2014) The problem of contrast between the Concepts of «National Identity» and «Ethnic Identity» in Psychological Science. *European Applied Sciences*, 1, 91–93.
6. Redfern, A., Benton, Ch. (2017). Expressive Faces Confuse Identity. *Iperception*, 8(5), 1–21.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2020.

The article was received 03 March 2020.

УДК 159.942

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-2-15>

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЩАСТЯ В ЖІНОК СЕРЕДЬОГО ВІКУ

Василевська Олена Іванівна,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

v1167elena@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4661-3262>

Дворніченко Лариса Леонідівна,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри психології

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ramareva@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-6221-5555>

У статті зазначається, що стрімкість соціальних змін, невизначеність і непередбачуваність життя потребує аналізу тих складників щастя, якими сучасна жінка може керувати, а за необхідності сама впливати на задоволеність власним життям.

Мета – висвітлити результати емпіричного дослідження психологічних особливостей щастя в жінок середнього віку.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та систематизація сучасних наукових теоретичних та емпіричних досліджень щастя. Емпіричні: оксфордський